KISEBB KÖZLEMÉNYEK

A magyar Roland-ének nyomában

Világi irodalmunk középkori kezdeteit jobbadán elmosta az idő. Pedig annak igénye, hogy egy maradjon Európával, akkor is elevenen élt a magyarságban, amikor — nélkülözve az ihlet kibontásához szükséges nyugalmat — csak a fordítás közvetett eszközéhez nyúlhatott. Mindebből a szellemi mentsvárat építő készletből azonban úgyszólván semmi sem maradt ránk. Csak tényleges, komplex összehasonlító történettudományi kutatómunkával sikerül felfedezni ennek-annak foszlányos, halovány, valószínű vagy vélelmezhető nyomát. De ez a kevés is sok: mert annak bizonysága, hogy magyarnyelvü középkori széppróza létezett, és hogy keretén belűl már korán helyet kapott az európai irodalom nem egy mesterműve.

Hadrovics László két mintaszerű tanulmánya kimutatta a magyar *Trója-regény* és a magyar *Nagy Sándor regény* kétségtelen középkori létét.[1] Módszertana *filológiai:* a szerencsésen fennmaradt délszláv változatokból következtet vissza az eltűnt magyar szövegre, és tesz kísérletet a fordítás időpontjának, illetve a fordítók személyének megállapítására.[2]

A magyar udvari ének és siratódal nyomát Eckhardt Sándor mutatta ki.[3] Módszertana *összehasonlító:* külföldön fennmaradt mondatfoszlányok és az Esztergomot járt trubadúrok önnön tudósításának összevetéséből adódik az a kevés, ami adódott.[4]

Még a vaskosabb népi irodalom középkori előképének, a *goliárd*-énekeknek magyar léte is kimutatható, nemcsak *galád* szavunk jelentésazonosságából, hanem a motívumkincs összehasonlító vizsgálatával is.[5]

Szabadjon még önálló magyar irodalmi művek létét is megkockáztatnunk. Közülök talán a *Toldi*-monda kapcsán találunk olyan külföldi átvételt, amely bizonyíthatná Ilosvai Selymes Péter forrásainak nyomatűnt középkori alkotásokra való visszanyúlását.[6]

Feltételezhető végül olyan szövegek létezése is, amelyeknek irodalomtörténeti és filológiai módszerekkel eleddig egyáltalán nem lehetett nyomát találni.

A középkori irodalom mindahány aspektusában némiképp egységes. Tematika, versforma, s főként a közönségadó szociológiai sztrátum országról-országra azonos, a helyi adalékok cifrázó irodalmi változataival természetszerűleg mindenütt bővűlve, ami a nemzeti jelleg felé szakadozásnak egy talán kellőképp még ki nem elemzett kultúrtörténeti ismérve.

E felismerés ama következtetésnek előrebocsátását is megengedi, hogy *ahol nemzeti nyelvre átültetett Nagy Sándor-regény és Trója-regény létezett, ott léteznie kellett, vagy legalábbis létezhetett a középkor más nagy irodalmi alkotásainak nemzeti változata is:* Artus király, Trisztán és Izolda, Roland-ének . . .

Szögezzük mindjárt le, hogy a fentieknek magyar irodalmi nyoma még közvetve sem maradt reánk. Nincsen lehetőség Hadrovics módjára valamiből valamire visszakövetkeztetni,

[1] HADROVICS LÁSZLÓ: Az ómagyar Trója-regény nyomai a délszláv irodalomban. A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai, 89. sz. Bp. 1955; HADROVICS LÁSZLÓ: A délszláv Nagy Sándor-regény és középkori irodalmunk. MTA I OK XVI. 1960. 235—293.

[2] A Trója-regény szerzőjét a *Gesta Ungarorum* P. magister-ével azonosítja, akinek latin nyelvű lovagregényét alkalmasint már a XIII. század elején átültették volna magyarra. HADROVICS: Trója-regény, 96—99; a Nagy Sándor-regény Pseudo-Kallisthenos-féle bizánci változatának magyar fordítását ugyancsak III. Béla korára teszi, amely Nagy Lajos idején bővült volna a magyar történeti mozzanatokból interpolált motívumokkal. HADROVICS: Nagy Sándor-regény, 293.

[3] ECKHARDT SÁNDOR: Trubadúrok Magyarországon. It XLIX, 1961. 129—137. Ugyane témáról összefoglalón írt PAIS DEZSŐ: Árpád- és Anjou-kori mulattatóink. Kodály Album, Bp. 1952.

[4] Magyarországi tartózkodását két trubadúr örökítette meg költeményben: a Toulouse-i Peire Vidal és a Limoges-i Gaucelm Faidit. (ERNEST HOEPFFNER: Le Troubadour Peire Vidal. Sa vie et son oeuvre. Strasbourg 1961. 157—161.) Egy még korábbi kapcsolat lehetőségére ECKHARDT mutatott reá: A magyar király lába. Magyarságtudomány 1943.

[5] BALÁZS JÁNOS: A goliárdság emlékei a magyar szókincsben. FK 1955.

[6] KIRÁLY ILONA: A Toldi-monda és a francia hősének. EPhK 1934. 11—18.

vagy Eckhardt és Balázs János nyomdokán valamit valamivel összehasonlítani. Az idő vasfoga ez esetben a szokottnál is alaposabb munkát végzett.

Vajon jogunkban áll-e mégis, az ésszerű feltételezésen túl, a középkori szépirodalom netán létezett és teljesen nyomatűnt magyar változatának létét vélelmeznünk? Hogy ezt a tudományos lelkiismeret szabadságában, de annak kötelező szigorát szem előtt tartva tehessük, irodalmi kérdésünk tekintetében irodalmon kívüli segítséghez kell folyamodnunk.

A *Roland-ének* keletkezése a romanista kutatás legújabb eredményeinek világánál, a IX. század fordulójára teendő[7]. A kezdeteiben inkább csak eseményrögzítő Pireneus-vidéki occitán hősdal a XI. században kapta csak meg ma ismert irodalmi formáját.[8] Verses haditudósításból ekkor terebélyesült időtlen eposszá.

Az eredeti ének és a világirodalmi eposz különbségei nemcsak a formát, a mese-gazdagságot és a rafináltabb eseményfűzést érintik, de a szereplő hősök tekintetében is döntőek.

Maga Roland lovag történelmi személy, Nagy Károly egy elvesztettből megnyertté kendőzött csatájának önfeláldozó hőse, s mint ilyen méltán állott az egykorú tudósítás tengelyében.

Az eposz továbbképezte az immáron meséssé magasztosult hadiesemény köré szőtt költői cselekményt. Irodalmi előképek nyomán megjelenik a *hős* mellett a *békés* barát, az elválaszthatatlan társ és ellenlábas: Roland mellett *Olivér*. Maga a név a már az ókorban is béke-szimbólumnak számító olajág személynévi változata, amely valószínűleg éppen a költemény céljaira fogamzott volt meg a szerző termékeny képvilágában.[9]

Roland és Olivér tehát olyan névpár, amely a Roland-ének XI. századi változatában, irodalmi talajon alakult ki.[10] Ha e megállapítás praemissáit most megfordítjuk, úgy tételünk eképpen hangzik: *ahol a XI. századtól kezdődőleg a Roland és Olivér nevek névpári formában előfordulnak, ott a Roland-éneket ismerni kellett.*[11] Roland egyedül nem lehetne döntő, hiszen *tényleges* személynév; Olivér ellenben egy költött személy *mondvacsinált* neve. A kettő *együttes* megjelenése következésképp a Roland-ének *irodalmi ismeretét* kell, hogy feltételezze.

Az eposszá szélesült szöveg másik költői bővülése az ősi formából alkalmasint hiányzó vagy kisebb szerepre szorult természetfeletti elem. Ezek közül kiváltképp Roland lovag csodahangú kürtje, az *olifant*, érdemel vizsgálódásunk szempontjából felemlítést.

Kimutatható-é ezekután a középkori Magyarországon a Roland és Olivér névpárnak tudatos — s ez esetben irodalmi ismeretet bizonyító — használata? Ennek eldöntésére a középkori genealógiához kell, mint irodalmon kívüli segédeszközhöz folyamodnunk.

A vizsgálódás eredménye kétségkívül igenlő. Az Árpád- és Anjou-kor egyik legnevesebb hazai nemzetsége az a Rátót-nem, amelyen belül a Roland és Olivér név 13 ízben fordul elő, s ezek közül nyolc esetben négyszeres névpárként, mint testvérek vagy mint atya és fiú neve.[12] A nagy középkori gyermekhalandóságot figyelembe véve, a felhozott példáknál lényegesen több is adódhatott, hiszen bizonyító anyagunk csakis az okmányokban szereplő, tehát nagykorúságot megért személyek csappant körére szorítkozik.

Irodalmi érdekünk szempontjából a Rátót nemzetség eredete a következőkben összegezhető. Kézai tudósítása szerint a dél-itáliai Caserta városából származtak[13] és a szövegromlásban Buzillává lett Felicia királynő, Könyves Kálmán nejének kíséretében, 1097-ben érkeztek Magyarországra[14] A Roland-ének hagyományát már ekkor magukkal kellett hozniok: a jövevény testvérpár az *Olivér* és Rátót nevet viseli. Hogy a Roland név sem lehetett már idegen a nemzetségben, kitűnik abból, hogy a Rátótok összefüggőn ugyan fel nem fektethető, de itt-

[7] Vö. RITA LEJEUNE: Quelques réflexions sur la genèse de la „Chanson de Roland". Gai saber, N° 300, 1961, 7–16.

[8] Vö. RITA LEJEUNE: Actualité de la „Chanson de Roland". La Nouvelle Clio, VII/IX. 1955/57. 207–227. — A kiteljesült eposz-szöveg gyűjteményes kiadása: RAOUL MORTIER: Les Textes de la Chanson de Roland. I–X. Paris 1940–1944.

[9] A név Pireneus-vidéki közhasználatú formája a vizigót-germán *Oliba*, amelyből a klasszikus reminiszcenciákra visszamenő *Olivarius* tudatos költői szóképzéssel alakult. (PAUL AEBISCHER: L'équation Oliba = Olivarius et la fin de la déclinaison gothique . . . en Septimanie. Cultura Neolatina, 1951. 1–15.)

[10] RITA LEJEUNE: *La naissance du couple littéraire „Roland et Olivier"*. Mélanges Henri Grégoire, II = Annales de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves, X. 1950. 371–401. — Megállapítása szerint a névpár legkorábbi francia előfordulását egy 991 és 1031 között a Brioude-i apátságban kelt oklevél tartalmazza. A két név csaknem egyidejű Pireneus-vidéki felbukkanására vö. PAUL AEBISCHER: L'entrée de „Roland" et d'„Olivier" dans le vocabulaire onomastique de la Marca Hispanica. Estudis Romanics, II. 1956. 55–76.

[11] LEJEUNE: Actualité de la „Chanson de Roland", 210–211.

[12] Vö. a mellékelt genealógiai táblát.

[13] Post haec intrant Oliverius et Ratoldus tempore regis Kalomanni de regno Apulorum. De Caserta ortum habent. Vö. Simonis de Keza Gesta Hungarorum. Ed. A. DOMANOVSZKY, SSRH, I. 1937. 190.

[14] A királyné „Buzilla" neve a *puella* szó helytelen olvasásából adódott és ment át köztudatba. A Kálmán nejévé lett normann grófleány nevét egy görög nyelvű szicíliai oklevél tartotta fenn, *Eleutheria* formájában. Ennek latin megfelelője a *Felicia*, ami ugyanakkor a navarrai királynő neve is: az ugyancsak normann eredetű és a Hauteville házzal közeli rokon Felicia de Roucy viseli, IV. Sancho (1076–1094) második felesége († 1123). (WALTER HOLTZMANN: Maximilla regina, soror Rogerii regis. Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters", XIX. 1963. 162.)

ott mégiscsak előbukkanó, tatárjárás előtti nemzedék-rendjében két Roland is előfordul.[15] A tatárjárás utánról fennmaradt okmányanyag vizsgálata nyomán a feltevés bizonyossággá izmosul: a Nagy Lajos koráig követett összefüggő genealógia nem kevesebb, mint hat Rolandot és négy Olivért mutat ki a nemzetség különböző ágain.[16]

A *Rollandus* és *Oliuierius* nevek magyar változatai, a szótagvetőn képzett *Lóránt* és a magánhangzókötésből adódó *Olivér*, arra mutatnak, hogy e nevek alkalmasint a magyar versritmus eufóniája szerint formálódtak. Nyelvészeinkre és zenetörténészeinkre vár ennek szakszerű kimutatása.

Hic et nunc eldöntendő még, hogy a Rátót-nem ilyetén névadása egy korai „irodalmi snobizmus"-é, avagy a nagyhatalmú nemzetségben csakugyan élt egyfajta Roland-hagyomány, például az *olifant*-kürtöt zengető roncesvallesi hőshöz kapcsolódó származáslegenda formájában? E kérdés eldöntése a netán létezett magyar Roland-ének keletkezési időpontja szempontjából lehetne lényeges.

Az irodalmilag alkotott Olivér név mindenesetre már 1097-ben feltűnt a nemzetségnél. S hogy ez nem „divatos névadás", hanem már kialakult hagyomány, egy rontott formájú kései tudósítás bizonyítja. Ez utóbbi nem is a Rátótokhoz, hanem a Kis-Alföld északi peremén honos Divék-nemzetség egyik ágához kapcsolódik, ami az irodalmi tudat elterjedtségéről formált feltevésünket csak megerősíti.

A Divék-nem egyik kihalt ágazata a Nyitra-megyei Elefánt községről írta nevét.[17] Kissé elgondolkoztató, hogyan is kerülhetett a vastagbőrű ormányos neve középkori toponymiánkba? Erre nyújt felvilágosítást a már említett kései és rontott hagyomány. Bél Mátyás, akinek szűkebb hazája a szomszédos Csallóköz, 1742-ben feljegyzi, hogy Elefánt község nevét onnan nyerte volt, miszerint az Elefánthyak őse egy *elefántot* és egy *szerecsent* adott ajándékba *Kálmán* királynak.[18]

A régi hagyomány pontos voltát épp a Kálmán királyra való utalás igazolja. Időpontilag egybeesik a Rátót-nem őseinek Magyarországra jöttével. Hogy a Divék-nem egyik tagja ugyanekkor nyer bőkezű királyi adományt, annak legkézenfekvőbb magyarázata, hogy az adományos nemzetségtag talán vezetője, vagy legalábbis tagja lehetett annak a magyar követségnek, amelyet Kálmán király szicíliai mátkájáért menesztett. A *szaracénok*ban bővelkedő Szicíliából bízvást hozhatott királyának egy *szerecsen* rabszolgát, de az már kevésbé hihető, hogy egy cammogó elefántot is elhajtott volna Palermótól Esztergomig . . . Ám a családi hagyomány épp e rontott formában teljesedik hiteltérdemlővé: amit a királynőért küldött Divék-nembeli követ Kálmán királynak szicíliai útja nyomán felajánlhatott, alkalmasint egy gazdagon faragott, bizonyára arab munkájú ivókürt, vagy vadász-tülök lehetett: az *olifant*.

Ennek emlékére nevezték a cserében nyert nyitrai birtokon emelt új várukat a Divék-nembeliek *Olifant* várának, amit későbben a hősdalt feledő nyelvrontás éppenúgy Elefántra formált, mint ahogyan Bél Mátyás tudósításában is az ajándéktárgy kürtből állattá vált. Valóban, a legrégibb helynévi formákban a nyitrai községnévnek nem *ele-*, hanem *oli-* a kezdőszótagja.[19]

Összegezzük eszmefuttatásunkat.

A Rátótoknál nemzedékről nemzedékre feltűnő *Rollandus* és *Oliuierius* névpári előfordulása a Roland-ének hőséhez fűződő családi hagyományból adódik. Az *Oliuierius* név költött lévén, felbukkanása az irodalmi alkotás ismeretét bizonyítja. Ezt erősíti az ugyancsak költött *olifant* emlékének egy másik, színmagyar nemzetség hagyományában való *egyidejű* föltűnése. Kétségtelennek látszik tehát, hogy a *Roland-ének* ismerete 1097-ben került a normann Szicíliából hazánkba. Ez a közvetítés annál is kézenfekvőbb, hogy a XI. századi teljesebb epikai lejegyzés névszerint ismert szerzője, *Thuroldus*, maga is normann. Hősdala tehát közkézen

[15] E két Roland egyike II. Géza király udvarnagya, másika pedig budai prépost, akihez III. Honorius pápa 1218-ban intézett levelet. (WERTNER MÓR: Megjegyzések a „Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig" című munkára. Turul, XXXI. 1903. 126–126.) Az 1218 ápr. 19.-én kelt pápai levélre: Rollando preposito Budensi, MGH, Epistolae saec. XIII. Pontificum Romanorum, I. 44.

[16] Vö. a mellékelt genealógiai táblát. A Rátót-nemzetségből kialakult családok: Dorogi, Feledi, rátóti Gyulaffy, Ilsvai, kazai Kakas, Kaplai, serkei Lorántffy, Örsi, Paksi, Pásztóhi, Putnoki, Rádai és Tari. Legtöbbjük birtoknévi képzésű, a Gyulaffy, Lorántffy és Kakas személynévi képzések kivételével. E családok közül csak a Putnoky és a Ráday van még napjainkban is képviselve.

[17] Az Elefánthyaknak a Divék-nemzetséghez való tartozását birtokelhelyezkedésükön kívül a zöld fa alatt ballagó barnamedvével ékes címerük is bizonyítja. Szép példánya Elefánthy Andrásnak 1461-ből fennmaradt pecsétje. (J. SIEBMACHER's *grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Ungarn.* Supplementband, Nürnberg 1894. 45, tav. 29: „*Elefánty b)*")

[18] MATTHIAS BÉL: *Notitia Hungariae Novae historico-geographica.* IV. Viennae 1742. 408.

[19] Vö. KUBINYI FERENC: A régi magyarok személynevei. Turul, III. 1885. 176. – 1264: *Olivant*, helynév; 1323: Mathias comes de *Olivanth;* 1331: nobilis de *Elyfanth*; etc. A példák időrendje tanúsítja, hogy a névfejlődés menete *oli-*<*ele-* és nem, – mint Kubinyi vélte, – „az Elefántból lett . . . Olivant."

foroghatott a Hauteville dinasztia palermói udvarában.[20] Innen hozta magával Olivér és Ratót, már kialakult nemzetségi hagyományként és a követségben járó Divék-nembelinek is az eposz megismerése adhatta ajándékválasztási ötletét, amikor királyát egy *olifant*-tal lepte meg.

A hősdal két vezérnevének magyar változata — *Lóránt* és *Olivér* — az ének magyar változatának korai elkészülését valószínűsíti, ami szükségképpen meg kellett, hogy előzze a Rátót-nemből kiszakadt *Lorántffy* családnév kialakulását. A *Rollandus* név *Lorantus* formája tudomásunk szerint 1255-ben szerepel először oklevélben.[21]

Következésképp bizonyosan feltételezhető, hogy *a Roland-ének magyar változata már Könyves Kálmán korában elkészülhetett*, a királyné személyéhez közel álló Rátótok valamely magyar dalnoka által, ami persze nem jelenti okvetlenül azonnali írásba foglalását is, de módot nyújt erre. Felicia királyné az arab hagyományú palermói udvar normann-francia zene- és énekkultúráját bizonyára átplántálta új hazájába. Nem kell tehát megvárni III. Béla és Imre király korát az európai irodalom első magyar nyelvű átültetésének felbukkanásához. A Roland-hagyományt híven ápoló, nagyhatalmú Rátótok körében a nemzetközi lovagirodalomba való magyar bekapcsolódás már egy évszázaddal korábban is elképzelhető. Mint ahogy magának a Roland-éneknek irodalmi kialakulása is régebbi a Trója-regény és a Nagy Sándor-regény nyugati előképeinél.[22] Lehetséges tehát, hogy *a nyugatról átvett lovagirodalom legelső magyar termékét kell tisztelnünk ebben a kétségkívül létezett és a többiekhez hasonlón nyomatűnt magyar Roland-énekben.*[23]

A fejlődés közműveltségi jellege akkor éri el tetőfokát, amidőn a *Lóránt-Olivér* névpár a Roland-hagyományt őrző Rátót-nemzetség névhasználati körét túllépve, általános előfordulású lesz, aminek első példája 1274-ből maradt reánk.[24]

Vajon megengedett-e ezekután párhuzamot vonni a Roland-ének korai magyar ismerete és ama a XI. századra feltételezett jakulátor-eposz között, amelyet Klaniczay Tibor a *Gesta Ladislai regis* forrásának tart?[25] A „békés" Géza és a „harcos" László alakja nem tükrözhetné netán Olivér és Roland előképét? A Salamon király és a hercegek viszályát szító Vid ispán krónikás-rajzát nem ihlette-e a Nagy Károly udvarában hasonlóképpen ármánykodó Ganelon figurája? Már Négyesy László is észrevette, hogy a kései XI. század magyar eseményeinek feljegyzése sokkalta inkább költői elbeszélés, semmint krónikás mű.[26] S a Pireneusokon át csodás kardjával hegyszorost nyitó Roland nem hozható-e kapcsolatba a legenda-töredék Szt. Lászlójával, aki ugyanígy repeszti a Tordai-hasadékot?

Egy a László király képviselte lovagi eszmény köré fonódó magyar hősdal Kálmán-kori kialakulása korántsem lenne indokolatlan. A normann Szicíliával létesült dinasztikus kapcsolat bízvást lehetett az énekmondó-kultúrának is közvetítője, módot nyújtván arra, hogy legelső nemzeti hősköltemény ünk a Roland-énekből meríthesse mind kompozíciójának, mind hősei jellemképének ihletét. Mindez azonban már az összehasonlító irodalomtörténet feladatkörébe tartozik, amelyhez jelen értekezés csak a Roland-ének korai magyarországi ismerete lehetőségének feltételezésével kívánt hozzájárulni.

Régi irodalmunk elveszett kincseinek kutatásához semmiképp sem hanyagolható el tehát a névtudomány és főként a genealógia eredményeinek figyelembe vétele. Hasonló irodalmon kívüli megfontolásokkal mutatta ki Sólyom Károly is a magyar Trója-ének fordítójának kilétét, a toponymiát híva segítségül. Hogy ez a művelt fordító Csák-nembeli Miklós ispán volt, kitűnik két Temes megyei birtokának *Priamos* és *Hektor* nevét örökítő elnevezéséből, a mai *Perjámos* és *Iktár* formájában.[27] A helynévi bizonyíték esetünkben az *Olifant* <

[20] A Thuroldus-féle lejegyzést megelőzőleg létezhetett Roland-ének variánsok nyomát Rita Lejeune gyűjtötte össze; vö. Quelques reflexions sur la genèse de la „Chanson de Roland", i.m. 13–15. Ezek szerint hét korábbi epikus változat léte feltételezhető, francia, spanyol és talán olasz földön. Figyelembe vételük a magyar Roland-ének lehetséges forrásaiként nem lenne elhanyagolandó. — Az időrendben legrégibb változatról fennmaradt biztos tudósítás 1070 előttre nyúlik vissza, Navarrában. (Dámaso Alonso: La primitiva épica francesa a la luz de una nota emilianense. Revista de Filología Española, XXXVII. 1–94.)

[21] Vö. Szentpétery Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I. Bp. 1923. 327, No 1048: zihigi *Lorandus* királyi megbízott, 1255 aug. 16.

[22] A Roland-ének a XI. század irodalmának úgyszólván egyetlen közismert, vagy legalábbis közkedvelt alkotása. (Paul Aebischer: La „Chanson de Roland" dans le „désert littéraire" du XIe siècle. Revue belge de philologie et d'histoire, XXXVIII. 1960. 718–749.)

[23] Vö. Szabolcs de Vajay: Rayonnement de la „Chanson de Roland". Le couple anthroponyme „Roland et Olivier" en Hongrie médiévale, Le Moyen Age, LXVIII. 1962. 321–329.

[24] Kún László király 1274 jan. 26 és febr. 22-e között kelt megerősítése Sebridus mester és testvérei, Roland és Olivér számára, a Torna-megyei Horváti földjére: ... qiua magister Sebridus fidelis noster nobis multimodos exhibuit famulatos ... conferentes sibi et per eum suis fratribus Rolando videlicet et Oliuerio ... quandam terram ... vö. Szentpétery: Az Árpád-házi királyok oklevelei. II. (ed. Borsa Iván) Bp. 1961. 68–69. No 2448.

[25] Klaniczay Tibor: A magyar irodalom története 1600-ig. Bp. 1964. 30–32.

[26] Vö. Négyesy László: Árpádkori compositio. BpSz CLIV. 1913. 188–201.

[27] Vö. Sólyom Károly: Új szempontok az Anonymus-probléma megoldásához. ItK 1966. 77–81.

Elefánt összefüggés formájában jelentkezik, ami a *Lóránt-Olivér* névpár genealógiai bizonyítékához erősítőleg járul.

Az újabban gyakran elmellőzött genealógia tradicionális felhasználása érdektelenné válhatott ugyan, de állagában mégis bőséges tárháza rejlik a szociológiának, társadalomlélektannak, népességtudománynak — s miként itt láthatjuk —, még az irodalomtörténetnek is. S ugyanez áll a heraldikára. Mert egy olyan adalék, például, hogy Róbert Károly király 1326-ban arany lóherét adományozott a Csebi Pogány familia ősének sisakdíszére, egyszersmind gazdaságtörténészeinknek is felfedi, hogy a XIV. század elején Magyarországon már termesztettek lóherét.[28] S vajon átnézte-e már valaki a középkori kőtöredékeket és kályhacsempéket a lovagregények ismeretének ikonográfikus bizonyítása szempontjából? . . .

Zárszóként még csak annyit, hogy a Roland-ének mellett felemlítettük Trisztán és Izolda, valamint az Artus-mondakör esetleges magyar változatait is, amiről szintén nem maradt még közvetett irodalmi bizonyíték sem. Ám a Roland-ének esetében alkalmazott névtudományi és genealógiai megfontolások azúttal is valamelyest nyomra vezetnek, méghozzá a nyugati Dunántúlon honos Hahót-nemzetség körében. Az 1241-ben szerzetesként elhúnyt Buzád bán két fia ugyanis a *Terestyén* és *Lanczeret* nevet viseli.[29] Nem nehéz bennük Trisztánt és az Artus-legenda Lancelotját felismerni.[30] Az *ismert* irodalmi előképek nyomán való névválasztás itt is kézenfekvő. Az Árpád-kor női nevekben túlszegény onomasztikája még nem engedett Izolda nyomára bukkanni. Nincsen egyelőre tudomás az Artus-monda többi hősére visszavezethető névadásról sem. Talán egy újra felvirágozó szakszerű genealógiai kutatás ezt is lehetővé teszi.

Vajay Szabolcs
(Párizs)

*

NEMZEDÉKREND

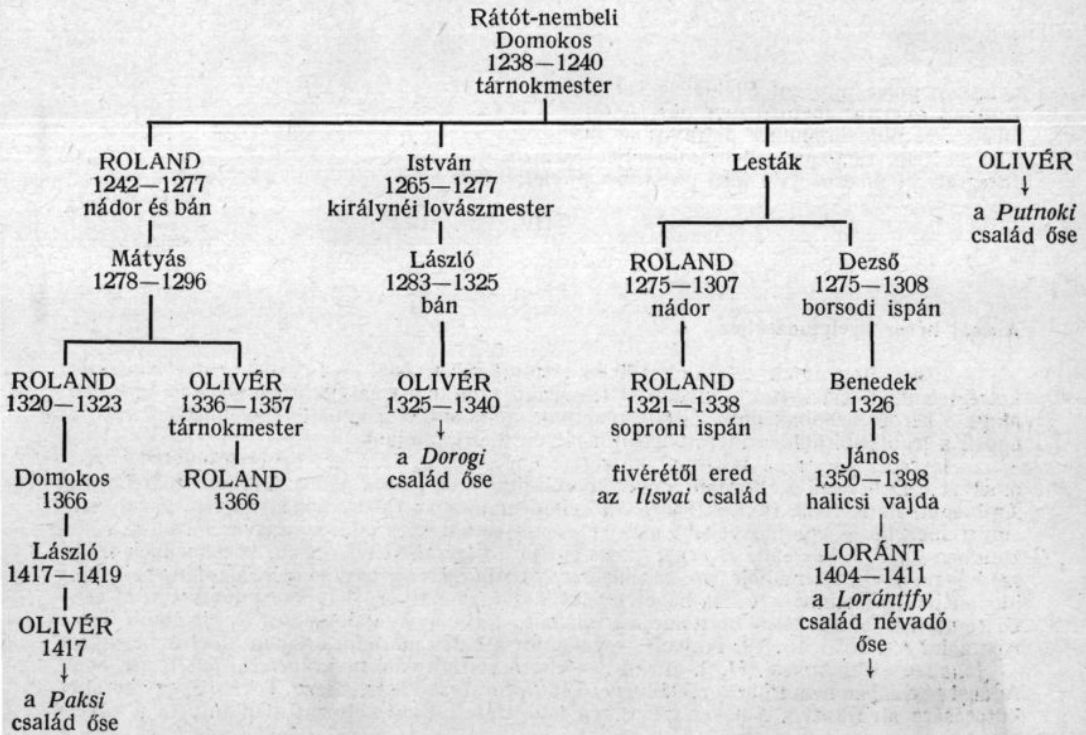

[28] . . . Nicolai filii Emerici . . . cristam inferimus descriptam, que vulgo Cymer dicitur, in forma avis scilicet falkonis aurei, habentis distensas blaveas alas, sub quibus, folia deaurata in modum herbe, vulgo Luhere dicte, pendent . . . , vö. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: A XIV. századi czímer-adomány. Turul, XIX. 1901. 98.

[29] Az 1233—1267 között előforduló Trisztán a királyi tárnokok ispánja volt, míg fivére, Lanczeret (1234—1259 közt), alkalmasint nem viselt közhivatalt. Ez utóbbi a Falkosi és a Söjtöri családok őse. (KARÁCSONYI JÁNOS: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. II. Bp. 1901. 125—126.)

[30] Erre már MOÓR ELEMÉR is reámutatott, anélkül hogy érdemes megállapítását irodalomtörténetileg továbbfejlesztette volna. (Die Anfänge der höfischen Kultur in Ungarn. Ungarische Jahrbücher, XVII. 1937. 57—86.